

ФОРМУВАННЯ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Г.В. Кицак

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У новій навчальній програмі чітко вказуються ключові компетенції, що виражаються в оволодінні учнями певним комплектом способів діяльності, що дозволяє людині розуміти ситуацію, досягати результатів в особистій і професійній сфері. Згідно цієї програми формування соціокультурної компетенції розглядається як процес засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів; норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку [6: 6].

У Рекомендаціях Ради Європи зазначено, що соціолінгвістична компетенція пов'язана зі знаннями та вміннями, необхідними для здійснення соціального аспекту використання мови та включає в себе лінгвістичні маркери соціальних стосунків, правила ввічливості, вирази народної мудрості, відмінності у реєстрах мовлення, діалекти та акценти [4: 118].

Соціолінгвістична компетенція припускає розширення знань соціокультурної специфіки країни, мова якої вивчається, вдосконалення вміння будувати своє мовне і немовне поводження адекватно цій специфіці і з урахуванням соціального статусу партнера по спілкуванню умінь адекватно розуміти і інтерпретувати лінгвокультурні факти, групуючись на сформованих ціннісних орієнтаціях. Передбачається розширення обсягу лінгвокраїнознавчих і країнознавчих знань, навичок і умінь за рахунок нової тематики і проблематики мовного спілкування з урахуванням специфіки філологічного профілю: поглиблення знань про країну, мова якої вивчається, її культуру, історичні і сучасні реалії, суспільних діячів, її місце у Світовому товаристві і світовій культурі,

взаємини з нашою країною; розширення обсягу лінгвокультурознавчих знань, навичок і умінь, пов'язаних з адекватним використанням мовних засобів і правил мовного і немовного поведження у відповідності з сферою спілкування, місцем, цілями, соціальним статусом партнера.

Найбільш сприятливим періодом для формування соціолінгвістичної компетенції можна вважати старший шкільний вік. Разом із розвитком абстрактного і узагальнюючого мислення в учнів загальноосвітньої школи відбувається перехід до вищих рівнів мовлення, збагачення словникового запасу, становлення загальної культури як усного, так і писемного мовлення. Суттєвим є те, що це вік активного комунікативного розвитку мовлення. Нова соціальна позиція старшокласника змінює для нього значущість учіння. Домінуюче місце займають мотиви, пов'язані із самовизначенням та підготовкою до самостійного життя. Ці мотиви отримують особистісний смисл і стають дійовими [1: 233].

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти зазначено, у старшій школі в учнів повинні бути сформовані вміння відображати засобами мови бачення світу, способу життя та мислення, особливості культури певного народу, вміння висловлюватися на певні теми (музика, фільми тощо); усвідомлювати відображення у мові особливостей культури певного народу, уміння спілкуватися з урахуванням цих особливостей з представниками різних культур [3: 19].

У моделюванні процесу формування соціолінгвістичної компетенції учнів старшої школи слід користуватися такими загально педагогічними категоріями: зміст навчання, цілі навчання, знання, вміння і навички; внутрішньо предметні та між предметні зв'язки; засоби навчання. Аналіз відповідної наукової літератури та педагогічний досвід дозволив визначити наступні компоненти моделі формування соціолінгвістичної компетенції в учнів загальноосвітньої школи:

- 1) мета формування соціолінгвістичної компетенції;
- 2) умови формування соціолінгвістичної компетенції;
- 3) форми організації навчального процесу;
- 4) зміст процесу формування соціолінгвістичної компетенції, співвіднесений з моделлю реального іншомовного спілкування;
- 5) засоби формування соціолінгвістичної компетенції, до яких відносимо насамперед підручники, посібники, наочність, аудіо- та відео матеріали, а також ЗМІ (газети, радіо, телебачення);
- 6) методи, прийоми та способи формування соціолінгвістичної компетенції, зумовлені загальною концепцією навчання іноземних мов у загальноосвітній школі [2: 8].

Мета формування соціолінгвістичної компетенції – розвиток у учнів загальноосвітньої школи вмінь, необхідних для сприймання інтерпретації та використання іноземних мов відповідно до культурного і соціального контекстів країни, мова якої вивчається [2: 9].

Умови формування соціолінгвістичної компетенції об'єктивно закладені у навчальний процес. Формування соціолінгвістичної компетенції виявляється особливо важливим за умови відсутності реального мовного середовища і, відтак, має бути спрямованим на навчання у характерних для спілкування цілей і мовленнєвих ситуаціях або максимально наближених до них [2: 9].

Зміст процесу формування соціолінгвістичної компетенції розглядається як динамічна, складна за структурою категорія, що тісно пов'язана з усім процесом навчання учнів загальноосвітньої школи і включає такі основні компоненти: систему енциклопедичних країнознавчих знань про країну, мова якої вивчається; систему знань про національно-культурні особливості та реалії країни; знання національно-культурного компонента мови, що вивчається; систему мовленнєвих і комунікативних умінь і навичок, які характеризують рівень практичного

оволодіння іноземними мовами; сфери комунікативної діяльності, теми і проблеми спілкування [2: 10].

Важливим компонентом формування соціолінгвістичної компетенції є засоби формування цього виду компетенції. Велика увага приділяється сучасному підручнику з іноземних мов, в основу якого буде покладено країнознавче спрямування його текстів. Питання про використання наочності для формування соціолінгвістичної компетенції залишається мало актуалізованим і потребує детального дослідження. Адже за допомогою підручника неможливо презентувати учням загальноосвітньої школи акцент і діалект країн мови, що вивчається, а ці елементи являються складовою частиною соціолінгвістичної компетенції.

Використання соціолінгвістичної інформації в навчальному процесі сприяє свідомому засвоєнню матеріалу, забезпечує підвищення пізнавальної активності школярів, сприяє створенню позитивної мотивації, дає стимул до самостійної роботи над мовою, розвиває образно-художню пам'ять, мовне мислення, здатність до здогаду і логічного викладу думки, здатність порівнювати і зіставляти, сприяє трудовому, морально-естетичному вихованню школярів.

Принцип соціокультурної орієнтованості інформації дозволяє поєднати процес вивчення мови зі свідомим оволодінням студентами соціокультурними знаннями про країну виучуваної мови, поєднати елементи країнознавства з мовними явищами, як засобами комунікації та ознайомлення з новою дійсністю [7: 8].

Отже, перед сучасним вчителем загальноосвітньої школи має стояти наступне завдання: сформувати в учнів старшої школи соціолінгвістичної компетенції, як це вимагає ряд нормативних законів, проектів та рекомендацій. На сучасному етапі вирішальне значення набуває той факт, що учні повинні володіти іноземною мовою як

засобом міжкультурної комунікації, що припускає необхідність формування в них соціолінгвістичної компетенції.

Для того, щоб реалізувати дану програмну мету, вчитель іноземних мов повинен не тільки сам достатньо володіти подібною компетенцією, але й вміти формувати її у учнів. У цьому контексті можна говорити про соціолінгвістичну компетенцію вчителя, яка передбачає наявність у нього професійно значущих знань, навичок і вмінь, а також спеціальних якостей і здібностей, які дозволяють йому успішно формувати соціолінгвістичної компетенції учнів.

Оскільки формування соціолінгвістичної компетенції є новим і складним завданням, воно потребує розробки інноваційних технологій, форм, методів і режимів роботи. Вчителю необхідно не лише відображати відповідний соціолінгвістичний матеріал, але й організувати його опрацювання так, щоб формувати в учнів позитивне ставлення до іншомовної культури, навчити їх бачити спільне і різне у своїй і чужій культурах, поважати традиції, культуру, звичаї країн мов, що вивчаються, сприймати їх як рівноправно існуючі поняття поряд з їхньою рідною культурою. Формування таких соціолінгвістичних умінь учнів дозволить їм, без побоювання зазнати «культурного шоку», брати участі у дебатах, обговореннях соціолінгвістичних проблем, висловлювати свою думку у формі, прийнятній для носія іншомовної культури [5: 3].

Виділення в навчанні іноземних мов соціолінгвістичного компонента сприяє досягненню поставлених перед школою цілей і задач, оскільки робить процес засвоєння мови учнями більш ефективним і легким, допомагаючи формувати соціолінгвістичну компетенцію, під якою розуміється цілісна система представлень про національні звичаї, традиції, реалії країни мови, яка вивчається, що дозволяє знаходити в

мові приблизно ту ж інформацію, що і його носії і домагатися тим самим повноцінної комунікації.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, В.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Воробйова І.А. Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови: Автореф. дис....канд. пед. наук / АПН України. – Київ, 2003. – 20 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2004. - №1. – С. 10-19.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Калінін В.О. Teaching and Culture. – Х.: Основа, 2004. – 96 с. – (Серія «Бібліотека журналу «Англійська мова і література»», Вип.5).
6. Коваленко О. Методичні рекомендації про вивчення іноземних мов у 2006-2007 н. р. // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2006. - №3. – С. 6-12.
7. Яхнюк Т.О. Використання фрагментів художніх відеофільмів для навчання студентів мовних спеціальностей соціокультурної англійської лексики // Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — К., 2002. — 20 с.